

KONYA'DA ÜRETİLEN OSMANLI CİLTLERİ*

Hacer KARA**

Öz

Kitap sanatları içinde önemli bir yere sahip olan ve “bir kitabın elbisesi” olarak niteleyebileceğimiz cilt, bir yazma eseri elimize aldığımızda karşılaştığımız ilk üründür. Bu bakımdan yazma eserin sanatsal niteliğinin de ilk habercisidir. Cilt sanatında, mücellit imzalarının çoğunlukla bulunmaması, cildin hangi tarihte ve hangi şehirde yapıldığının bilinmemesine sebep olmaktadır. Hatta ciltler bir yana, cildin bağlı bulunduğu ve ketebe kaydı mevcut olan eserlerin önemli bir bölümünde dahi yer ve tarih bilgisi yer almadığından, eserlerin nerede yazıldığı ve hangi devlete ait olduğu konusu net değildir. Bu gibi belirsizlikler bir yazma eserin tümünün ya da cildinin nerede üretildiği hususunda kesin hükümler vermeyi güçleştirse de, bazı çıkarımlarda bulunmaya engel değildir. İşte bu makalede bazı ciltlere, güçlü varsayımlardan yola çıkılarak, tarihi süreçte bir yer ve bir kimlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Konya Mevlâna Müzesi'nde bulunan “Müzelik Yazma Eserler Kütüphanesi” taranmış ve 149 cildin Osmanlı dönemine ait olduğu belirlenmiştir. Bu yazma eserlerin ketebe ve vakıf kayıtlarındaki bilgiler titizlikle incelenmiş ve vakıf tarihlerinden ya da hattat bilgilerinden yola çıkılarak dokuz adet Osmanlı cildinin Konya'da yapıldığı saptanmıştır. Klasik ve geç döneme ait olan bu ciltler gömme, soğuk kalıp baskı, soğuk cilt, alttan ayırma, mülevven, zilbahar, yazma ve yekşâh teknikleriyle, ağırlıklı olarak geometrik ve bitkisel kompozisyonlarla süslenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Konya, Mevlâna Müzesi, Kitap Sanatları, Osmanlı Cilt Sanatı, Cilt Teknikleri

THE OTTOMAN BOOK BINDINGS PRODUCED IN KONYA

* Bu makale, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Remzi DURAN'ın Danışmanlığı'nda, 2015 yılında tamamlanmış olan “Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler Bölümünde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri” konulu doktora tezimizden alınarak geliştirilmiştir. Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü tarafından Doktora tez projesi (Proje No:12203017) olarak desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi, Konya/Türkiye. hacerkara@konya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0039-7947

Makalenin Gönderilme Tarihi: 21 Temmuz 2017

Makalenin Kabul Tarihi: 19 Eylül 2017

Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25 Ekim 2017

Abstract

Book binding, which occupies an important place in arts related to books and which we can call “the garment of a book”, is the first product we come face to face when we hold a book written by hand. In this respect, it is also the first indicator of the artistic quality of such a book. The general absence of the signatures by the binders leads to an obscurity as to on what date and in which city the binding was made. Let alone the book bindings, since there is no information about the place and date in a great majority of the works that have a record of the scribe and to which the binding is tied, it isn’t clear where these works were written and to which state it belonged. Although such obscurities make it difficult to make an exact decision as regards where the whole book or the book binding was produced, they don’t pose an obstacle for making certain deductions. In this article, based on strong assumptions, we have tried to assign a position and an identity to certain bindings in a historical process. In this context, we scanned “the Library of Hand-Written Works Worthy of a Museum” located within the Konya Mevlana Museum and specified that 149 bindings belong to the Ottoman Period. We painstakingly examined the information in the scribe and waqf records of these works. Consequently, judging from their waqf dates or the information about their calligraphers, we have made it clear that nine Ottoman bindings were made in Konya. Belonging to the classical and late period, these bindings were embellished mostly with geometrical figures and floral compositions with the help of the techniques of inlaying, cold pattern press, cold binding, separating at the bottom, multicolor, zilhabar, scribing and yekşah.

Keywords

Konya, Mevlana Museum, Book Arts, Binding Art of Ottoman, Binding Techniques

GİRİŞ

Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan ve Osmanlı döneminde Konya'da üretildiğini belirlediğimiz bazı ciltleri ayrıntılı bir biçimde tanıtmak bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışma ile Konya'da üretildiğini tespit ettiğimiz Osmanlı ciltlerinde yerel bir üslubun olup olmadığı da ortaya konmaya çalışılmıştır.

Mevlâna Müzesi, Postnişin Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin 1854 yılında kurduğu ve zaman içinde vakıf eserlerle zenginleşen önemli bir yazma eser kütüphanesine sahiptir¹. Kütüphane, "İhtisas Kütüphanesi", "Müzelik Yazma Eserler Kütüphanesi"², "Abdülbâki Gölpinarlı Kütüphanesi", "Mehmet Önder Kütüphanesi", "Muallim Ferit Uğur ve Dişçi Hacı Mehmet Dişsöken Kütüphanesi" ve "Hazine-i Evrak Arşivi" olmak üzere altı farklı koleksiyondan oluşmaktadır³. Konumuz kapsamında incelediğimiz dokuz adet cilt, "Müzelik Yazma Eserler Kütüphanesi"nde bulunan 149 adet Osmanlı dönemi cildi içinden tespit edilmiştir. Bahsi geçen koleksiyonda bulunan kitaplar içerikleri ve kitap sanatları bakımından oldukça önemli örnekleri bünyesinde barındırmakta ve bu sebeple de bir kısmı müze içinde sergilenmektedir. Hz. Mevlâna'ya muhabbeti olan devlet adamları ve sanat-severlerin vakfettiği, tarih, sanat ve işçilik değerinin yüksek olduğu eserlerden oluşan bu koleksiyonda, başta Hz. Mevlâna'nın 51 envanter numarasına kayıtlı en erken tarihli Mesnevî nüshası olmak üzere, Dîvân-ı Kebîr'ler, Kur'ân-ı Kerîm'ler, dini ve edebi konulu eserler önemli yer tutar.

Türk cilt sanatı üzerine yapılan çalışmalar her geçen gün artmaktadır. İlk yapılan çalışmaların daha çok Türk cilt sanatının tarihçesi, teknikleri ve süslemesi hakkında genel bilgiler ihtiva eden yayınlar olduğu gözlenmektedir. Tez çalışmalarında ise bir kütüphanenin içinden seçilmiş bir kısım cildin tanıtımını yapan katalog çalışmalarının yaygın olduğu söylenebilir. Bu tür özel çalışmalara ise daha az yer verilmektedir. Mevlâna Müzesi'nde bulunan yazmalara ilişkin birkaç çalışmayı zikretmek gerekirse; Abdülbâki Gölpinarlı müzedeki tüm yazmaların kataloğunu hazırlamıştır⁴. Kataloglar

¹ Naci Bakırcı, "Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi", *Müze Dergisi*, Sayı 8, Konya 1992, s. 39-43; Naci Bakırcı, "Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nin 1926 Yılında Kuruluşu, Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin Buraya Nakli", *X. Milli Mevlâna Kongresi Tebliğler I (2-3 Mayıs 2002)*, Konya 2002, s. 301-305; Naci Bakırcı, *Dergâh-ı Mevlâna Albümü, Âsitâne, 800. Yıldönümü Armağanı*, İstanbul 2007, s. 107-127; Naci Bakırcı, "Konya Mevlâna Dergâhı", *İstem*, Yıl:5, Sayı 10, Konya 2007, s. 191-202.

² Müzelik Yazma Eserler Kütüphanesi, İhtisas Kütüphanesi'nde bulunan ve müzede sergilenilecek nitelikteki bir grup yazmanın ayrılması ve ayrı bir envanter defterine kaydedilmesi neticesinde oluşmuştur. Naci Bakırcı, "Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi", s. 39; Hacer Kara, "Mevlâna Müzesi Kütüphaneleri", *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Özel Sayı 2*, C:9, Sayı 14, Konya 2009, s. 211.

³ Hacer Kara, *agm.*, s. 210-213.

⁴ Abdülbâki Gölpinarlı, "Konya da Mevlâna Dergâhı'nın Arşivi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C:17, Sayı 1-4, İstanbul 1960; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu I*, Ankara 1967; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu II*, Ankara 1971; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu III*,

ilk başvuru kaynağı niteliğinde olup, ciltler hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmemiştir. Erdoğan Erol'un "Karapınar Selimiye Camii'nden Mevlânâ Müzesi'ne Getirilen Kur'ânlar"⁵ adlı makalesinde, 1935 yılında Karapınar Sultan Selim Camii'nden müzeye nakledilen 10 adet Kur'ân-ı Kerîm'in tanıtımı yapılmaktadır. Aysin Yoltar Yıldırım'ın "Mevlâna Müzesindeki II. Selim'in Karapınar Camii'ne Vakfettiği Kur'an-ı Kerimler"⁶ adlı makalesinde de aynı Kur'ânlar üzerinde durulmuştur. Ancak bu çalışmada, bahsi geçen Kur'ân'ların çoğunluğunun Safevi devrinde İran'da yapılmış oldukları ve II. Selim tarafından vakfedilirken içlerine Osmanlı hattatları tarafından yazılan birer vakfiye eklendiği öne sürülmüştür.

Yazma eserlerin bir kısmının ketebe kayıtlarında eseri yazan hattat, süsleyen müzehhip, yazıldığı tarih ve yer bilgileri, vakfiye kayıtlarında ise eseri kimin, nereye, hangi tarihte vakfettiği gibi çeşitli bilgilere ulaşmak mümkündür. Ancak ciltlerin büyük bir çoğunluğunda bu bilgilere nadiren yer verilmektedir⁷. Bu tür bilgilere ulaşamamak kimi zaman (özellikle de onarım geçiren ve bu sırada tamamen yenilenen) ciltler hakkında doğru bilgiler vermemizi güçleştirmektedir. Buna rağmen ciltlerin üzerinde herhangi bir kitabe mevcut olmasa da, bir yazma eserin ketebe ve vakıf kayıtlarına bakılarak bazı ciltlerin yapıldığı yer ve dönemi hakkında fikir beyan etmek mümkündür.

Çalışmamızda ilk olarak ciltlerin katalog bilgilerine yer verilmiş, bu sırada tarihi bilinmeyen ciltler, üzerlerinde bulunan süsleme kompozisyonu, teknik vb. özelliklerinden yola çıkılarak ve benzer örneklerle kıyaslanarak tarihlendirilmiştir. Eserlerin hattı, tezhibi ve cildi arasındaki uyuma bakılarak bazı ciltlerin eserin yazıldığı tarihten sonra yenilendiği tespit edilmiştir. Mevcut ciltlerin hiçbirinde mücellit imzası yer almadığından ciltlerin yapıldıkları yerler ve hangi devlete ait oldukları bilgisi de mevcut değildir. Bu bilgilere ketebe kayıtlarında da yer verilmemiştir. Ancak eserlerin ketebe kaydında zikredilen hattatların Mevlevî, Konyalı ya da Silileli olması, bazıla-

Ankara 1972; Abdülbâkî Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu IV*, Ankara 1994; Abdülbâkî Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu*, Ankara 2003; Abdülbâkî Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Abdülbâkî Gölpinarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Kataloğu*, Ankara 2003.

⁵ Erdoğan Erol, "Karapınar Selimiye Camii'nden Mevlânâ Müzesi'ne Getirilen Kur'ânlar", *Karapınar Sempozyumu 26-27 Ekim 2000*, (Ed. Yusuf Küçükdağ), Konya 2001, s. 199-214.

⁶ Aysin Yoltar Yıldırım, "Mevlâna Müzesindeki II. Selim'in Karapınar Camii'ne Vakfettiği Kur'an-ı Kerimler", *Mevlâna Ocağı*, Konya 2007, s. 359-384.

⁷ İnceleme yaptığımız koleksiyonda bulunan 82 envanter numaralı ve Şevval 1261/Ekim 1845 tarihli Mesnevî Şerhi'nin cildi, Muhammed Takî isimli bir mücellit tarafından yapılmıştır. Ancak bu cilt konumuz kapsamına girmediğinden makalemize dâhil edilmemiştir. Hacer Kara, *Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler Bölümünde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2015, s. 351-354. Mücellidi bilinen bazı ciltler için bk. Ahmet Saim Arıtan, "Selçuklu Cildlerinde İmzalar", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri (11-13 Ekim 2000)*, C.1, Konya 2001, s. 39-42 / 511-518.

rının ise dergâha vakfedildikten sonra ciltlerinin yenilenmiş olması Konya'da üretildiklerini bize göstermektedir.

Konya'da üretildiğini tespit ettiğimiz dokuz adet cilt, Mevlâna Müzesi Müzelik Yazma Eserler Koleksiyonu'nda sırasıyla 51, 58, 68, 72, 74, 108, 136, 1334, 2027 envanter numaralarına kayıtlı eserlerin ciltleridir. Bu dokuz cilt makalemizde kronolojik olarak ele alınmış ve her bir cilt ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Bu tanımların sonunda bulunan "Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar" başlığı altında, ele aldığımız cildin neden Konya'da üretilen bir Osmanlı cildi olduğunu düşündüğümüz ayrı ayrı belirtilmiştir. Değerlendirme bölümünde de bu konuya değinilmiş, ayrıca ciltlerin yapım teknikleri, süsleme motifleri ve kompozisyonları bakımından yerel bir özellik taşıyıp taşımadığını anlamak üzere "Malzeme, Renk ve Teknik", "Cildin Bölümleri", "Süsleme" başlıkları altında ayrıntılı bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

ESERLERİN İNCELENMESİ

1. Mesnevî⁸

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'ye ait olan Farsça Mesnevî, kütüphanede 58 envanter numarasına kayıtlıdır. 32,2 x 21 cm. ölçülerinde ve 289 varak olan eser, nesih hattıyla yazılmıştır. Sayfaları dört sütun halinde ve 25 satır olarak düzenlenen eserin başlıklarında kırmızı, diğer kısımlarında siyah mürekkep kullanılmıştır. Altı ciltlik Mesnevî'nin her cildinin başlangıç sayfası tezhiplidir⁹.

Koyu kahverengi deriden yapılan cildin ön ve arka dış kapakları aynı şekilde tasarlanmıştır. Kapaklar ve miklep dıştan iki, içten bir sıra soğuk cetvel arasında yer alan altına boyanmış sarmal zencerekle çerçevelenmiştir (Fotoğraf No: 1). Cildin her iki dış kapağının ortasında yer alan dilimli ve oval biçimli gömme şemseler alttan ayırma tekniğinde süslenmiştir. Şemselerin yüzeyinde, ilk olarak dikey eksenlerde, daha sonra yatay eksenlerde düğümlenen birer adet bulut motifi yer almaktadır. Bulutların zemini kıvrım dalların taşıdığı hatayiler, irili ufaklı çiçekler ve yapraklarla süslenmiştir. Etrafı altınla tahrirlenen şemselerin dilim aralarına altın tığlar çekilmiştir. Günümüzde büyük bölümü silinen tığların ancak izleri görülebilmektedir. Salbeklernoktalardan oluşan bir ortabağla şemseye bağlanmıştır. Beş dilimli palmet şeklindeki salbeklerin üzerinde birer hatayı motifi yer almaktadır. Şemselerde olduğu gibi gömme tekniğinde yapılmış ve alttan

⁸ Bu Mesnevî'nin cildi Ayşe Budak'ın hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde de incelenmiştir. Bk. Ayşe Budak, *Konya Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi'ndeki XV-XVI. Yüzyıl Kitap Kapakları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2009, s. 68-69.

⁹ Eserin ayrıntılı katalog bilgileri için bk. Abdülbâkî Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma ...*, s. 66-68.

ayırma tekniğinde süslenmiştir. Köşebentler iki sıra soğuk cetvel çekilerek üçgen yüzeyler şeklinde yapılmıştır.

Sertabın kenarları kapaklar ve miklepte olduğu gibi zencerekli cetvelle çerçevelenmiş ve dikeyde üç bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin ortaları ve köşeleri noktalarla süslenmiştir. Miklebin kenarları kapaklarda olduğu gibi cetvelenmiş, uç kısmına ise etrafı dilimli damla şeklinde küçük bir şemse yerleştirilmiştir. Alttan ayırma tekniğinde süslenen gömme şemsenin yüzeyi kıvrımdalların taşıdığı yapraklar ve çiçeklerle süslenerek kenarları altın cetvelle tahrirlenmiş, dilim aralarına altın tığlar çekilmiştir. Şemsenin uç kısmına üç soğuk nokta yerleştirilmiştir. Cildin sırt bölümü süslemesizdir.

Kapakların ve miklebin iç kısmı bordo renkli deriyle kaplanarak yüzeyleri süslemesiz olarak bırakılmıştır.

Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar: Mesnevî 287 b sayfasındaki ferağ ve ketebe kaydına göre Şaban 959/Ağustos 1552 tarihinde, hattat Bâlî Dede b. Ali el-Konevî¹⁰ tarafından yazılmıştır. Bu kayıta yazıldığı yer belirtilmemiştir. Ancak hattatın Konyalı olması ve Mevlevî hattatlar içinde isminin geçiyor olması eserin Konya’da ve muhtemelen Mevlâna Dergâhı’nda yazılmış, tezhiplenmiş ve ciltlenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Cildin tasarımı ve motifleri incelendiğinde, eserin yazıldığı tarihte yapıldığı izlenimini vermektedir. Eser, hangi tarihte olduğu bilinmemekle birlikte vakfiyesine göre, Mesnevî-hân Hoca Süleyman tarafından türbeye vakfedilmiştir. Dış kapak şemselerinin kompozisyonu, Mevlâna Müzesi Müzelik Yazma Eserler Koleksiyonu’nda bulunan ve 16. yüzyıla atfettiğimiz 33 envanter numaralı Kur’ân-ı Kerim’in¹¹ cildiyle benzerlik göstermektedir.

Kapaklarında çizikler ve sürtünmeden kaynaklı aşınmalar bulunan, sırt ve sertap kısmından onarım gören cildin günümüzde yeni bir onarıma ihtiyacı olduğu gözlenmektedir.

2. Mesnevî

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî’ye ait olan Farsça Mesnevî, kütüphanede 51 envanter numarasına kayıtlıdır. 49,7 x 52,2 cm. ölçülerinde ve 332 varak olan eser nesih hattıyla yazılmıştır. Sayfaları dört sütun şeklinde düzenlenen ve 29 satır halinde yazılan eserin başlıklarında altın, diğer kısımlarında siyah mürekkep kullanılmıştır. Altı ciltlik Mesnevî’nin her cildinin başında çok sayıda tezhipli sayfaya yer verilmiştir¹².

¹⁰ Hayatı hakkında bilgi verilmeyen hattatın ismi Z. Cihan Özsayiner tarafından Mevlevî Hattatlar içinde zikredilmektedir. Z. Cihan Özsayiner, "Mevlevî Hattatlar", IX. Vakıf Haftası Kitabı (Türk Vakıf Medeniyetinde Hz. Mevlânâ ve Mevlevîhânelerin Yeri Seminerleri), 2-4 Aralık 1991, Ankara 1992, s. 125.

¹¹ Hacer Kara, agt., s. 198-200.

¹² Eserin ayrıntılı katalog bilgileri için bk. Abdülbâkî Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma ...*, s. 45-55.

Kırmızı renkli deriden yapılan cildin ön ve arka dış kapakları aynı şekilde tezyîn edilmiştir. Miklepte ise dış kapaklarda yer alan süslemenin ½'si görülmektedir (Fotoğraf No: 2, 3, 4). Kapaklar ve miklep üçer sıra soğuk cetvel arasındaki sarmal zencereklerle çerçevelemiştir. Bu zencerekli cetvelden sonra altın cetveller arasında tek sıra halinde kartuşlu bir bordür bulunmaktadır. Bordürde köşelere, uzun ve kısa kenarlara gömme tekniğinde yapılmış birer adet dikdörtgen formu ve uçları dilimli kartuş yerleştirilmiştir. Mülevven ve alttan ayırma tekniğindeki kartuşlarda mülevven kısımlar koyu kahverengi deriyle kaplanmıştır. Etrafı altınla tahrirlenen kartuşlar, ortada altı yapraklı çiçekten çıkan ve çiçeğin iki yanına yerleştirilmiş kıvrım dalların taşıdığı hatayiler veya yapraklarla süslenmiştir.

Cildin her iki dış kapağında gömme tekniğinde yapılmış birer şemse görülmektedir. Mülevven ve alttan ayırma tekniğinde süslenen bu şemselelerde mülevven kısımlar koyu kahverengi deriyle kaplanmıştır. Dilimli ve oval biçimli şemselerin ucunda salbeklere yer verilmemiştir. Etrafı altınla tahrirlenen şemseler, saz üslubunda, kıvrım dalların taşıdığı hatayiler, goncalar ve yapraklarla süslenmiştir. İç ve dış bükey kavisli olarak yapılan köşebentlerin de kıvrım dalların taşıdığı rumiler, hatayiler, goncalar ve yapraklarla süslenmiştir görülmektedir (Fotoğraf No: 2, 3).

Sırt bölümünde herhangi bir süsleme bulunmayan cildin sertabı, dıştan üçer sıra soğuk cetvelle çerçevelemiş ve yine soğuk cetvellerle üç bölüme ayrılmıştır. Ortadaki bölümde bulunan dikdörtgen formu ve uçları dilimli olarak yapılmış kartuşun içine kabartma tekniğinde sülüs hattıyla Vâkı'aSûresi 79 ve 80. ayetleri¹³ yazılmış, ayetlerin zemini altına boyanmıştır. Kenarlardaki iki bölümde ise kapaklardaki kartuşlar aynen tekrar edilmiştir (Fotoğraf No: 4).

Kapakların ve miklebin iç kısmı siyah deriyle kaplanmış ve yalnızca kenarlarına cetvel çekilerek süslemesiz olarak bırakılmıştır (Fotoğraf No: 5).

Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar: Eserin 332 b sayfasında ketebe kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre Mesnevî, Recep 677/Kasım 1278 yılında Muhammed b. Abdullah el-Konevî el-Veledî tarafından yazılmış ve Muhlis b. Abdullah el-Hindî tarafından tezhiplenmiştir¹⁴. A. Gölpınarlı'nın belirttiğine göre "bu nüsha, ilk 18 beyitten sonra Hz. Mevlâna tarafından söylenip Çelebi Husâmeddîn tarafından yazılan, sonra tekrar okutulup yine Hz. Mevlâna tarafından düzeltilen, yani Mesnevî'nin müsveddelerinden

¹³ "Lâyemessuhûlile'l-mutahharûn. Tenzilunminrabîl âlemin (âlemîne)". Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâlî*, Ankara Tarihsiz, s. 536.

¹⁴ Bu eser ve tezhipleri hakkında bk. Zeren Tanındı, "Anadolu Selçuklu Sanatında Tezhip: Müzehhip Muhlis b. Abdullah El-Hindî ve Halefleri", *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları: Yıldız Demiriz'e Armağan*, (Haz. M. Baha Tanman-Uşun Tükel), İstanbul 2001, s. 145-146 / 236.

yazılan tek nüshadır”¹⁵. Aynı sayfada ketebe kaydının iki yanında bulunan sütunlarda yazılan vakfiyeye göre eser, Sahib Atâ Fahreddin Ali b. El-Hüseyn’in ümerasından azatlı köle CemâleddinMübârek b. Abdullah tarafından 678/1279-80 yılında vakfedilmiştir¹⁶.

51 envanter numaralı bu eşsiz Mesnevî, 1278 yılında yazılıp tezhiplen-diğine ve 678/1279-80 yılında dergâha vakfedildiğine göre kapakları da aynı yıllarda yapılmış bir Selçuklu cildi olmalıydı. Ancak bugün Mesnevî’de gördüğümüz cilt, 16. yüzyıl özellikleri taşımaktadır¹⁷. Her iki kapağın ve miklebin tasarımı ve saz üslubundaki bezeme kompozisyonu, 16. yüzyıl Osmanlı dönemi ciltlerine işaret etmektedir. Saz üslubunda bezenen şemse-ler gerek formu gerekse tekniği bakımından aynı koleksiyonda yer alan ve kesin yapım tarihi bilinmemekle birlikte 16. yüzyılın ikinci yarısına tarihlen-en 84 envanter numaralı Kunuzü’l-Haka’ık Fî Rumuzü’d-Daka’ık¹⁸ adlı eserin cildindeki şemselerle benzemektedir. Öyle görünüyor ki, Mes-nevî’nin Selçuklu dönemine ait yıpranan kapakları, Konya’da Mevlâna Dergâhı’nın içinde 16. yüzyıl Osmanlı cildi olarak yenilenmiştir¹⁹.

Günümüzde de oldukça yıpranmış görünen cildin ön kapak şemsesinin kenarında deri kaybı ve kapak üzerinde çatlaklar mevcuttur. Arka kapakta ise aşınmadan kaynaklı renk değişimi görülmektedir. Sırt, sertap ve kapak kenarlarından kötü bir biçimde siyah deriyle tamir edilen cildin günümüz-de yeni bir onarıma ihtiyacı bulunmaktadır.

3. İbtidânâme-Rebâbnâme-İntihânâme

Sultan Veled tarafından kaleme alınan ve içinde İbtidânâme-Rebâbnâme-İntihânâme adlı üç risâle bulunan Farsça eser, kütüphanede 74 envanter numarasına kayıtlıdır. 44,7 x 30 cm. ölçülerinde olup, 315 varaktır. Sayfaları 25 satır olarak düzenlenen eserin başlıkları kırmızı, metin kısmı siyah mürekkep kullanılarak nesih hattıyla yazılmıştır. Her üç risâlenin de başındaki sayfalar tezhiplenmiştir²⁰.

Kırmızı deriden yapılan ve miklepsiz olarak düzenlenen cildin ön ve arka dış kapakları aynı süslemeye sahiptir (Fotoğraf No: 6, 7). Her iki kapak

¹⁵ Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlâna Müzesi Müzelik Yazma ...*, s. 51. Aynı bilgiler Yusuf Akyurt tarafından da zikredilmekte, ancak bu Mesnevî O’nun yayınında 60 envanter numarasına kayıtlı görünmektedir. Sonraki yıllarda envanter numaraları arasında bir değişiklik olduğu anlaşılmaktadır. Yusuf Akyurt, *Konya ÂsarıAtika Müzesi Rehberi*, İstanbul 1930, s. 49-51.

¹⁶ Cemâleddin Mübârek b. Abdullah bu Mesnevî ile birlikte türbeye Mesnevî’nin okunması için bir de rahle vakfetmiştir. M. Ferit-M. Mesut, *Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*, İstanbul 1934, s. 122-125; Zeren Tanındı, *Anadolu Selçuklu Sanatında Tezhip: Müzehhip Muhlis ...*, s. 146.

¹⁷ Yusuf Akyurt, eserin cildinin Selçuklu dönemine ait olduğunu belirtmektedir. Yusuf Akyurt, *age.*, s. 51.

¹⁸ Hacer Kara, *agt.*, s. 223-224.

¹⁹ Vakfiyesindeki şarta göre eser, bedeli ödenmedikçe dışarı çıkarılamaz. Bu durumda vakıf bir eser olan Mesnevî’nin dergâhtan dışarı çıkarılmadığı ve zaten dergâhta kitap sanatlarıyla uğraşan dervişlerin bulunduğu göz önünde tutularak yıpranan cildinin Mevlâna Dergâhı’nın içinde yenilediği kesin olarak kabul edilebilir. Mücellidinin kim olduğu bilinmese de eserin cildinin Konya’da yapıldığı anlaşılmaktadır.

²⁰ Eserin ayrıntılı katalog bilgileri için bk. Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma ...*, s. 108-110.

kenarlarda birer sıra altın, üçer sıra soğuk cetvel ve ortasında altınla boyanmış sarmal zencereklerle çerçevelenmektedir. Kitabın her iki dış kapağında bulunan gömme tekniği ile yapılmış dilimli ve oval biçimli şemseler alttan ayırma tekniği ile süslenmiştir. Dikey eksenle düzenlenen süsleme kompozisyonu saz üslubundan müteşekkildir. Şemselerin bir ucunda yapraklı kökten çıkan ince kıvrımdallar şemse yüzeyini dolanmaktadır. Dalların üzerinde saz yapraklarıyla birlikte hatayiler ve goncalar yer almaktadır. Her iki şemsenin etrafı altın cetvelle tahrirlenmiş, yalnız arka kapak şemsesinin dilim aralarına altın tığlar çekilmiştir. Salbekler altın tahrirle şemselere bağlanmış ve aralarına iki nokta şeklinde bir ortabağ yerleştirilmiştir. Beş dilimli palmet şeklindeki salbekler şemselerle aynı teknikte süslenmiştir. Yüzeylerinde ise birer hatayı motifi bulunmaktadır. Etrafı altın cetvelle tahrirlenensalbeklerden yalnız arka kapaktakilerin dilim aralarına altın tığlar çekilmiştir. İç ve dış bükey kavisli köşebentler, yapraklı kökten çıkarak tüm köşebent yüzeyini dolanan ince kıvrım dallar ve bu dalların taşıdığı goncalar, hatayiler ve saz yapraklarıyla süslenmiştir. Kenarları tahrirlenmiş ve arka kapaktaki köşebentlerin dilim aralarına altın tığlar çekilmiştir. Cildin sırt kısmı süslemesiz olarak bırakılmıştır.

İç kapaklar da dış kapaklarda olduğu gibi kırmızı deriyle kaplanmış ancak süslemesiz olarak bırakılmışlardır (Fotoğraf No: 8).

Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar: Eserin 315 b sayfasında keşide ve vakıf kaydı yer almaktadır. Buna göre eser, Şevval 732/Haziran-Temmuz 1332 tarihinde Ahmed b. Muhammed tarafından yazılmış, Osman b. EbûBekr el-Veledî tarafından Mevlâna Dergâhı'na vakfedilmiştir. Vakfedenin Osman b. EbûBekr el-Veledî olmasına bakılırsa, bu kişinin Sultan Velede'ye mensup olduğu, bu sebeple Konya'da yaşadığı düşünülebilir. Eser daha yazıldığı yıl dergâha vakfedildiğine göre aynı tarihlerde yapılmış Selçuklu geleneğine uygun bir cilde sahip olmalıydı. Ancak cildin, şemse ve köşebentlerinde bulunan saz üslubundaki süsleme kompozisyonundan yola çıkılarak dönemine ait olmadığı ve 16. yüzyılda yenilediği görülmektedir. Bu durumda vakıf eser olmasından mütevellit eserin dergâhtan dışarı hiç çıkarılmadığı ve yıpranan cildinin 16. yüzyılda Konya'da Mevlâna Dergâhı içinde yeniden yapıldığı rahatlıkla söylenebilir.

Cilt ön kapağın kenarlarından ve sırt kısmından kırmızı deriyle kabaca onarılmıştır. Cildin arka kapak şemsesinin etrafında aşınmadan kaynaklı renk değişimleri ve çizikler görülmektedir. Her iki kapakta lekelenmeler mevcuttur. Cilt, aynı koleksiyonda bulunan ve 16. yüzyıla tarihlenen 60

envanter numaralı Mesnevî²¹ ile kapaklarının tasarımı ve kompozisyonları bakımından büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

4. Dîvân-ı Kebîr (I. Cilt)

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'ye ait olan Farsça Dîvân-ı Kebîr kütüphanede 68 envanter numarasına kayıtlıdır. 46,2 x 32 cm. ölçülerinde olup, 153 varaktır. Muhtelif sayfaları tezhiplen eser altın, kırmızı, mavi ve siyah mürekkep kullanılarak nesih hattıyla 33 satır halinde yazılmıştır²².

Kahverengi deriden yapılan ön ve arka dış kapaklar aynı şekilde süslenmiştir (Fotoğraf No: 9,10). Cildin süslemesiz olan miklebi kopmuştur. Kapakların kenarları dıştan üç sıra soğuk, bir sıra altın cetvelle çerçevelenmiş ve ortalarına salbekli birer şemse yerleştirilmiştir. Kapakların ortasında bulunan soğuk şemseler dilimli ve ovalbiçimli olup, soğuk kalıp baskı tekniğinde yapılmıştır. Şemse yüzeylerine dikey eksende yerleştirilen saz üslubundaki kompozisyon, yapraklı kökten çıkarak şemse yüzeyini dolanan ince kıvrım dallar, dalların üzerinde yer alan hatayiler, goncalar ve saz yapraklarından oluşmaktadır. Etrafı iki sıra altın cetvelle tahrirlenen şemselerin dilim aralarına altın tığlar çekilmiştir. Şemsenin iki ucundaki salbeklerşemseye oranla biraz büyüktür. Beş dilimli palmet şeklindeki salbekler kıvrım dalların taşıdığı hatayiler ve yapraklarla süslenmiştir. Etrafı tahrirlenensalbeklerin dilim aralarına tığlar çekilmiştir. Köşebentler kenar cetvellerine paralel atılmış bir sıra soğuk, bir sıra altın cetvelle oluşturulmuş üçgen yüzeyler şeklindedir. Sırt kısmı süslemesizdir.

Kapakların iç kısımları da dış kısımlarında olduğu gibi kahverengi deriyle kaplanmış, ancak süslemesiz olarak bırakılmıştır (Fotoğraf No: 11).

Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar: Müzede 68 envanter numarasına kayıtlı bu Dîvân-ı Kebîr'in ketebe kaydı bulunmamaktadır²³. Ancak bu eserin ikinci cildi olan 69 envanter numaralı Dîvân-ı Kebîr'in ketebe kaydına göre, 2 Şevval 768/1 Haziran 1367 tarihinde yazılmaya başlanan eser, 1 Rabiulahir 770/13 Kasım 1368'de tamamlanmıştır. Hattatı Hasan b. Osman el-Mevlevî'dir. A. Gölpınarlı'nın belirttiğine göre; "Emîr Satı için yazılan bu Dîvân-ı Kebîr, miras yoluyla oğlu Müstencid'e intikal etmiş, O da Türbe'de, yani Mevlâna Dergâhında mükemmel yani doğru, sağlam ve tam bir Dîvân-ı Kebîr olmadığını görerek iki ciltlik bu eseri 1 Muharrem 812/16 Mayıs 1409 tarihinde Mevlâna Dergâhı'na vakfetmiştir"²⁴. Ayrıca ketebe ve vakıf kay-

²¹ Hacer Kara, ağıt., s. 213-215.

²² Eserin ayrıntılı katalog bilgileri için bk. Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma ...*, s. 89-94.

²³ İki cilt halinde yazılan Dîvân-ı Kebîr müze envanterine kaydedilirken I. Cildi 68, II. Cildi 69 envanter numarasına kaydedilmiştir. Eserin ketebe kaydı II. Cilt olan 69 envanter numaralı Dîvân-ı Kebîr'in sonunda yer almaktadır. Bu sebeple yazma eserin tarihlemesi 69 envanter numaralı Dîvân-ı Kebîr'in sonunda bulunan ketebeye göre yapılmıştır. Ancak 69 envanter numaralı Dîvân-ı Kebîr, cildi farklı bir döneme ait olduğundan konumuzun dışında tutulmuştur.

²⁴ Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma ...*, s. 97.

dının bulunduğu bu sayfada “Emîr Satı’nın eserin yazıldığı kâğıtları Şam’dan getirttiğini, yazana ve tezhip edene 6000 dirhem verildiğini”²⁵ belirten bir yazı da yer almaktadır. Ancak iki cildin kapakları birbirinden farklıdır. Muhtemelen bu eserin kapakları 69 envanter numaralı ikinci cildin²⁶ Selçuklu geleneğini yansıtan kapaklarıyla aynıydı. Fakat yıpranan kapaklar 17. yüzyılda yeniden yapılmıştır²⁷. 1368’de yazımı tamamlanan, 1409 tarihinde dışarıya çıkarılmamak şartıyla Mevlâna Dergâhı’na vakfedilen bu eserin cildi 17. yüzyılda yenilendiğine göre, büyük olasılıkla Konya’da ve Mevlâna Dergâhı’nın içinde yenilenmiş olmalıdır.

Oldukça yıprandığı gözlenen cildin yüzeyinde çatlama, çizikler, deri kayıpları, aşınmadan kaynaklı renk değişimi ve nem lekeleri mevcuttur. Ön kapakta şemsenin altındaki salbeğin üzeri siyah deri parçasıyla kabaca onarılmıştır.

5. Şerh-i Dîvân-ı Hâfız Şîrâzî

Vehbî Muhammed b. Seyyid Hasan el-Eş’arî, el-Eş’arîzâde’ ye ait olan Türkçe eser, kütüphanede 108 envanter numarasına kayıtlıdır. Her sayfasında 39 satır bulunan Şerh-i Dîvân-ı Hâfız Şîrâzî, siyah mürekkep kullanılarak nesih hattıyla yazılmıştır. 1 b ve 7 b sayfaları tezhiplenmiş eser, 34 x 18,5 cm. ölçülerinde olup, 365 varaktır²⁸.

Bordo renkli deriden yapılan cildin ön ve arka dış kapakları aynı şekilde süslenmiştir. Miklepte ise dış kapaklarda bulunan süslemenin 1/2’si uygulanmıştır (Fotoğraf No: 12, 13). Her iki dış kapağın ve miklebinkenarları birer sıra altın cetvel arasına yerleştirilen sarmal zencerekle çerçevelenmiş, uzun ve kısa kenarlarının ortaları üçer altın nokta ile süslenmiştir. Cildin ön ve arka dış kapakları yazma tekniğinde yapılmış sekiz kollu yıldız biçimli birer şemseyle süslenmiştir. Şemsenin merkezinde dört yapraklı bir çiçekten çıkan dalların taşıdığı rumiler, kenarlarda bulunan dört yapraklı çiçekleri çevreleyerek yıldızın kollarını oluşturmaktadır. Kapakların dikey eksenlerine çizilen altın cetveller üzerine noktalarla salbek görünümlü süslemeler yapılmıştır. Köşebentler şemsenin 1/4’ü şeklindedir (Fotoğraf No: 12).

Sırt kısmında herhangi bir süslemeye yer verilmeyen cildin sertabı iki sıra altın cetvelle çerçevelenerek ortası yedi bölüme ayrılmıştır. Her bölü-

²⁵ Abdülbâkî Gölpınarlı, ay., s. 97.

²⁶ 69 envanter numaralı cildin arka iç kapağında “Amele Ebubekr el-Mücellidi el-Mevlevî el-Hamevî” şeklinde mücellidin ismi yazılmıştır. Erdoğan Erol, “Bir Selçuklu Cildi ve Mücellidi”, *Ortaçağda Anadolu*, Prof. Dr. Aynur Durukan’a Armağan, (Haz. Nermin Şaman Doğan), Ankara 2002, s. 244.

²⁷ Zeren Tanındı cildi 20. yüzyıla tarihlendirmektedir. Zeren Tanındı, “Seçkin Bir Mevlevî’nin Tezhipli Kitapları”, *M. Uğur Derman 65 Yaş Armağanı*, (Ed. I. C. Schick), İstanbul 2000, s. 514. Ancak günümüze bu kadar yakın bir tarihte yenilenen cildin bu kadar yıpranmış olmasını ihtimal dâhilinde görmüyor ve cildi üzerindeki süsleme kompozisyonunu, şemse ve salbekleri arasındaki orantısızlığını da göz önünde bulundurarak 17. yüzyıla atfetmeyi daha uygun buluyoruz.

²⁸ Eserin ayrıntılı katalog bilgileri için bk. Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma* ..., s. 155-156.

mün ortası altın noktalarla baklava dilimi biçiminde süslenmiş, kısa kenarlarına ise üçer altın nokta yerleştirilmiştir (Fotoğraf No: 13).

Kapakların ve miklebin iç kısmı pembe renkli karton kâğıtla, sertabın iç kısmı ise bordo renkli deriyle kaplanarak süslemesiz olarak bırakılmıştır.

Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar: Şerh-i Dîvân-ı Hâfız Şîrâzî adlı eser, 365 b sayfasındaki ketebe kaydına göre, Derviş Ahmed eş-Şükrü²⁹ b. Hâfız Zeyne'l-Âbidîn es-Sillevî tarafından Rabiulevvel 1259/Nisan 1843 yılında yazılmıştır. A. Gölpınarlı'nın belirttiğine göre, "Mukaddimesinde, şerhin, Sultan II. Mahmud'un adına yazıldığı bildirilmektedir"³⁰. Ketebe kaydında eserin yazıldığı yer belirtilmemiştir ancak isminden anlaşıldığı kadarıyla hattatı Sillelidir. Eser Sille de yaşamış, mezarı da burada bulunan ve aynı zamanda mücellit olan bir hattat tarafından yazıldığına göre, kanaatimizce cildi de aynı tarihlerde eseri yazan hattat tarafından Konya'da (Sille) yapılmış olmalıdır. Kitabın sayfalarında Mehmed Said Hemdem Çelebi'nin ve Dergâh Kütüphanesi'nin vakıf mühürleri bulunmaktadır.

Günümüze kadar herhangi bir onarım geçirmeyen cildin kapaklarında sürtünmeden kaynaklı çizikler ve küçük deri kayıplarından müteşekkil hafif yıpranmalar mevcuttur.

6. Kur'ân-ı Kerîm

Kütüphanede 1334 envanter numarasına kayıtlı Kur'ân-ı Kerîm, 30 x 20 cm. ölçülerinde olup, 301 varaktır. Arapça olarak nesih hattıyla 17 satır halinde yazılan Kur'ân'ın 1 b ve 2 a sayfaları serlevha tezhiplidir.

Bordo renkli deriden yapılan cildin ön ve arka dış kapakları aynı şekilde süslenmiştir. Miklepte ise kapakların kenarlarında bulunan süslemeler tekrar edilirken, zilbahar tekniğindeki kompozisyon uygulanmamıştır (Fotoğraf No: 14, 15). Kapakların kenarları iki sıra düz altın cetvel arasında yer alan sarmal zencerekle çerçevelenmiştir. Uzun ve kısa kenarlarının ortaları ve köşeleri üçer altın nokta ile süslenmiş, aralarda kalan boşluklara ise birer altın nokta yerleştirilmiştir. Kapaklar 9 adet enine 22 adet boyuna bölünen baklava dilimi görünümlü kafeslerden oluşan zilbahar tekniğinde süslenmiştir. Kafesler kesişme noktalarına birer gömme altın nokta yerleştirilmek suretiyle oluşturulmuştur. Bu kompozisyonun etrafı iki sıra altın cetvelle sınırlandırılmıştır. Sırt kısmı tamir derisiyle kaplı olan cildin sertabında da tamir derileri bulunmaktadır. Sertap iki sıra düz altın cetvelle çerçevelenmiş ve altın noktalarla yapılmış yedi adet çiçek motifiyle süslenmiştir.

²⁹ Derviş Ahmed eş-Şükrü'nün hayatı hakkında bk. Veli Sabri Uyar, "Hattatlar Armağanı", *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Yıl:10, Sayı 93-94, Konya 1946, s. 25; M. Ali Uz, *Konya Âlimleri ve Velileri*, Konya 2013, s. 314.

³⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlâna Müzesi Müzeli Yazma ...*, s. 155.

Kapakların ve miklebin iç kısmı kâğıtla kaplanmış ve süslemesiz olarak bırakılmıştır.

Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar: Kur'ân-ı Kerîm 301 a sayfasında bulunan ketebe kaydına göre 1271/1854-1855 yılında Osman Hâkî Sillevî³¹'nin öğrencisi Derviş Ahmedeş-Şükrü b. Hafız Zeyne'l-Âbidîn tarafından yazılmıştır. Kur'ân'ın yazıldığı yer ketebede belirtilmemiştir. Ancak bu Kur'ân-ı Kerîm, 108 envanter numaralı Şerh-i Dîvân-ı Hâfız Şîrâzî adlı eseri de yazan Sillevî'de yaşamış ve mezarı da burada bulunan bir hattat tarafından yazıldığından hem eserin Konya'da yazıldığını hem de cildinin aynı tarihlerde Konya'da yapıldığını söylemek mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm 2 Kasım 1958 tarihinde müze tarafından satın alınmıştır.

Oldukça harap vaziyetteki cilt, sırt ve sertap bölümünden daha önce onarım geçirmiştir. Ancak günümüzde yeni bir onarıma ihtiyacı vardır.

7. Dîvân-ı Kebîr

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'ye ait olan Farsça Dîvân-ı Kebîr, kütüphanede 72 envanter numarasına kayıtlıdır. Sayfaları dört sütun halinde 25 satır olarak talik hattıyla yazılan eserin başlıkları kırmızı, diğer kısımları siyah mürekkeplelidir. 29,8 x 22,2 cm. ölçülerinde ve 468 varak olan Dîvân-ı Kebîr'in 5 b ve 6 a sayfaları tezhiplidir³².

Dış kapakları bordo renkli deriden yapılan cildin ön ve arka kapakları aynı şekilde süslenmiştir. Miklepte ise dış kapaklarda görülen bezemenin ½'si uygulanmıştır. Her iki kapağın ve miklebin kenarları ince altın cetveller arasına yerleştirilen iki sıra zencerekli cetvelle çerçevelemiştir. Yekşâh tekniğinde süslenen kapakların ve miklebin bezemesinde altının değişik tonları ve gümüş kullanılmıştır (Fotoğraf No: 16, 17, 18).

Cildin ön ve arka dış kapağının ortasında büyük birer şemse bulunmaktadır. Şemseler, ortada uçları dilimli, ışınal doğrulardan oluşan elips şeklinde birer güneş motifi ve bunun etrafını çevreleyen kenarları dilimli natüralist bir kompozisyonla oluşmaktadır. ¼ simetrikli kompozisyonda kıvrım dalların taşıdığı papatyalar ve papatyaların aralarından geçen altın ve gümüşle boyanmış kurdeleler görülmektedir. Şemsenin ¼'ü şeklindeki köşebentler iç bükey kavilidir. Sırt bölümü süslemesiz olan cildin sertabının kenarlarında zencerekli cetveller mevcuttur. Bu kısmın ortasında noktalarla yapılmış altı yapraklı bir çiçek ve iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş kırık çizgiler arasında yapraklar mevcuttur. Sertabın her iki yanında birbiri-

³¹ Mevlîvî tarikatına mensup olan Osman Hâkî Sillevî, Sillevî'de birçok hattat yetiştirmiş ve 25 Ramazan 1252/3 Ocak 1837 yılında vefat edince Sillevî'deki Aşağı Mezarlık'a defnedilmiştir. Mezar taşı için bk. Hacer Kara-Şerife Danışık, *Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Konya 2005, s. 60-61. Hayatı hakkında bk. M. Ali Uz, *age.*, s. 314.

³² Eserin ayrıntılı katalog bilgileri için bk. Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzellik Yazma ...*, s. 103-105.

ni takip eden saz yaprakları ve noktalardan yapılmış çiçeklerden oluşan bir bezeme görülmektedir.

Cildin her iki iç kapağı ve miklebinin iç kısmı yeşil renkli deriyle kaplanarak zilbahar tekniğinde süslenmiştir. Kapakların kenarları baklava dilimi şeklinde iki sıra zencerekli cetvelle çerçevelemiş ve köşelere dörder altın nokta yerleştirilmiştir. Kapakların ortalarında dikdörtgen bir alan 6 adet enine, 11 adet boyuna bölünen baklava dilimi şeklindeki kafeslerden oluşan zilbahar tekniğindedir. Kafesler kenarları ince, ortası kalın altın çizgilerle oluşturulmuş, ortalarına birer adet altın nokta yerleştirilmiştir. Köşeleri iç bükey olarak düzenlenen kafesli bölümün uzun ve kısa kenarları üçer altın noktayla süslenmiştir (Fotoğraf No: 18, 19). Sertabın iç kısmı dış kısmıyla aynı süslemeye sahiptir. Tek farkı ortadaki bölümün zemini yeşil, kenarları bordo renkli deriden yapılmıştır (Fotoğraf No: 19).

Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar: Dîvân-ı Kebîr 468 a sayfasında bulunan ketebe kaydına göre Seyyid Muhammed Fehmî Dede³³ tarafından 1 Recep 1271/20 Mart 1855 tarihinde yazılmıştır. Yazıldığı yer bilinmemektedir. Fakat eserin hattatının dede unvanına sahip olmasına ve mezarının Mevlâna Dergâhı'nda bulunmasına bakılırsa eserin Konya'da yazıldığı ve büyük olasılıkla da aynı tarihlerde Konya'da ciltlendiği söylenebilir. Kitap 5 a sayfasındaki 1 Cemaziyelahir 1273/27 Ocak 1857 tarihli vakfiyesine göre, Cezâyir-i Bahr-ı SefîdVâlisi İşkodralı Mustafa Paşa tarafından vakfedilmiştir³⁴. Kitapta biri Dergâh Kütüphanesi'nin, ikisi Mustafa Paşa'nın ve biri Konya Müftüsü'nün olmak üzere dört farklı mühür bulunmaktadır.

Cilt, hafif yıpranmaların dışında sağlam vaziyettedir.

8. Evrâd-ı Mevlâna

Kütüphanede 2027 envanter numarasına kayıtlı Evrâd-ı Mevlâna, 7,5 x 11 cm. ölçülerinde olup, 46 varaktır. Sayfalar dokuz satır halinde siyah mürekkep kullanılarak nesih hattıyla yazılmıştır. Eserin 1 b, 2 a, 44 b, 45 a, 45 b sayfaları ile babların yazıldığı kısımları tezhiplidir.

Dış kapakları kırmızı renkli deriden yapılan cildin ön ve arka kapakları aynı şekilde süslenmiştir. Miklepte kapakların ortasında yer alan süslemelere yer verilmeksizin kenarlardaki cetveller ve noktalar tekrarlanmış, üçgen bölümün uç kısmına iki sıra altın cetvel çekilmiştir (Fotoğraf No: 20). Evrâd-ı Mevlâna'nın kırmızı deriden yapılan ve kapaklarla aynı şekilde süslenen bir muhafazası bulunmaktadır (Fotoğraf No: 21).

³³ Seyyid Muhammed Fehmî Dede'nin (ö. 28 Recep 1280/8 Ocak 1864) mezarı Mevlâna Dergâhı'nın içindedir. Bk. Naci Bakırcı, *Mevlevî Mezar Taşları*, İstanbul Tarihî, s. 45.

³⁴ Aynı koleksiyonda bulunan ancak çalışmamızın dışında kalan 66 envanter numaralı Mesnevî'de aynı tarihte Mustafa Paşa tarafından dergâha vakfedilmiştir. Hacer Kara, *agt.*, s. 376-378.

Kitabın her iki kapağının kenarları altına boyanmış sarmal zencerekli bir cetvelle çerçevelenerek, kenarlara ve köşelere altın noktalar yerleştirilmiştir. Noktaların üzerine altın tığlar çekilmiştir. Kapakların ortasında yazma tekniğinde yapılmış barok-rokoko tarzı birer çiçek motifi görülmektedir. Cildin sırt bölümünde herhangi bir süsleme yoktur.

Kapakların ve miklebin iç kısmı sarı renkli kâğıtla kaplanmış ve süslemesiz olarak bırakılmıştır.

Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar: Evrâd-ı Mevlâna'nın 45 a ve 45 b sayfalarında ketebe kaydı mevcuttur. Buna göre eser, 1297/1879-80 yılında, Hattat Osman el-Hamdi es-Silleî³⁵ b. Ahmed Şükrü b. Hafız Zeyne'l-Abidin tarafından yazılmıştır. Eserin yazıldığı yer ketebede belirtilmemiştir ancak hattatının Silleli olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik bu hattat, makalemiz kapsamında incelediğimiz 108 envanter numaralı Şerh-i Dîvân-ı Hâfız Şîrâzî ve 1334 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in hattatı olan Ahmed Şükrü b. Hafız Zeyne'l-Abidin'in oğludur. Mezarı da Sille'de bulunmaktadır. Dolayısıyla eserin Sille'de yazıldığı ve cildinin de aynı tarihlerde Konya'da yapıldığı söylenebilir.

Oldukça sağlam durumdaki eserin kapaklarında bulunan süslemeler 19. yüzyıla tarihlenen 47 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm³⁶, Muharrem 1238/Eylül-Ekim 1822 yılına tarihlenen 73 envanter numaralı Divân-ı Kebîr³⁷ ve 19. yüzyıla tarihlenen 135 envanter numaralı Tuhfetü'l-Vüzerâ'³⁸ ile benzerlik göstermektedir.

9. Mecmû'a

Hamadânî Muhammed Şafî b. Hacı Kemâleddîn Hüseyin'e ait olan Farsça Mecmû'a, kütüphanede 136 envanter numarasına kayıtlıdır. Eser, 23,2 x 13 cm. ölçülerinde olup, 94 varaktır. Siyah mürekkep kullanılarak nestalik hattıyla yazılan eserin 1 b sayfası tezhiplenmiş, diğer sayfaları ise zerefşan tekniğinde süslenmiştir³⁹.

Kırmızı renkli deriden yapılan ve miklebi bulunmayan cildin ön ve arka kapakları aynı şekilde süslenmiştir. Kapaklar birer sıra altın cetvel arasına yerleştirilen sarmal zencerekli cetvellerle çerçevelenmiş, uzun ve kısa kenarlarına üçer, köşelere ise birer altın nokta konulmuştur. Cildin her iki dış kapağında yazma tekniğinde yapılmış birer şemse bulunmaktadır. Kapakların ortasında dikey ekseninde çizilen çift çizginin üzerine yerleştirilen şem-

³⁵ Osman el-Hamdi es-Silleî'nin hayatı hakkında bk. Veli Sabri Uyar, "Hattatlar Armağanı", *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Yıl:13, Sayı 129-130, Konya 1949, s. 21; M. Ali Uz, *Age.*, s. 318.

³⁶ Hacer Kara, *agt.*, s. 407-408.

³⁷ Hacer Kara, *agt.*, s. 337-338.

³⁸ Hacer Kara, *agt.*, s. 415-416.

³⁹ Eserin ayrıntılı katalog bilgileri için bk. Abdülbâkî Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma ...*, s. 187-188.

se, altı kollu yıldız görünümündedir. Yıldız formu dikey eksenindeki çizgiye çapraz olarak atılan çizgilerle oluşturulmuştur. Çizgilerin arasına altı adet altın nokta yerleştirilmiştir. Kapakların ortasındaki dikey cetvelin üzerine yerleştirilen noktalar salbek görünümündedir. Sırt kısmı süslemesizdir (Fotoğraf No: 22).

Kâğıtla kaplanan iç kapaklar süslemesizdir.

Tarihlendirme ve Geçirdiği Onarımlar: Mecmû'a 94 a sayfasında bulunan ketebe kaydına göre 24 Ramazan 1088⁴⁰/20 Kasım 1677 yılında, Hattat Muhammed Hüseyin Sikke-kon⁴¹ tarafından yazılmıştır. Ketebede eserin yazıldığı yer belirtilmemiştir. Ancak hattatın isminden, Mevlâna Dergâh'ında aynı zamanda sikke yapan biri olduğu anlaşılmaktadır. Cilt eserin yazıldığı dönemden değildir. Muhtemelen 19. yüzyıl ortalarında eskiyen kapakların yerine dergâhta yenileri yapılmıştır. Mehmed Said Hemdem Çelebi'nin vakfı olan kitap, aynı koleksiyonda bulunan ve makalemiz kapsamındaki 108 envanter numaralı ve 1259/1843 tarihli “Şerh-i Dîvân-ı Hâfız Şîrâzî” isimli kitabın cildiyle benzerlik göstermektedir.

Kapaklardaki hafif çizikler ve lekelenmelerin dışında cilt genel olarak sağlam vaziyettedir.

DEĞERLENDİRME

Bu çalışmayla Mevlâna Müzesi Müzelik Yazma Eserler Koleksiyonu'nda bulunan 149 adet Osmanlı cildinden dokuzunun Konya'da üretildiği tespit edilmiştir. Konumuz kapsamındaki 58 envanter numaralı Mesnevî, Konyalı bir hattat olan Bâlî Dede b. Ali el-Konevî tarafından yazılmıştır. İsmine bulunan “Dede” unvanından yola çıkılarak hattatın Mevlevî olduğu ve bu eseri de Mevlâna Dergâh'ında bulunduğu sırada yazdığını söylemek mümkündür. Şaban 959/Ağustos 1552 tarihli bu eserin dönemine ait olduğu görülen cildinin de aynı tarihlerde dergâhta yapılmış olduğu kanaatindeyiz.

51envanter numaralı Mesnevî'nin hattatı Muhammed b. Abdullah el-Konevî'nin de Konyalı olduğu anlaşılmaktadır. Eser, Recep 677/Kasım 1278 yılında, muhtemelen Konya'da yazılmış ve yazılmasından kısa bir süre sonra 678/1279-80 yılında, türbeye vakfedilmiştir. Bu durumda vakfedilmenden önce cildinin de Konya'da yapıldığını söylemek mümkündür. Ancak Konya'da yapıldığını düşündüğümüz ve mahiyeti hakkında bilgi sahibi

⁴⁰ Eserin ketebe kaydında yer alan 1088 tarihinin rakamları hatalı olarak tersten yazılmıştır.

⁴¹ Kaynaklarda Mevlâna Dergâh'ında bir sikkehane olduğu belirtilmektedir. Eserin burada sikke yapan biri tarafından yazılmış olması mümkündür. Sikkehane için bk. Erdoğan Erol, “Mevlânâ Dergâhında Sikke-Hâne Var mı İdi?”, II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevîhâneler Kongresi, 1993, s. 283-286.

olamadığımız bu Selçuklu cildi, 16. yüzyılda yenilenmiştir⁴². Türbeye vakfedilen ve “değerinde karşılık alınmadıkça yerinden çıkarılmaz, başka yere naklolunmaz, okunup yararlanılır, istinsah edilir”⁴³, şeklinde vakıf şartı bulunan ve üzerinde herhangi bir tarihte dergâhtan çıkarıldığına dair hiçbir kayıt bulunmayan eserin cildinin dergâhta yaşayan ve ismini bilmediğimiz Mevlvî bir mücellit eliyle yenilenmiş bir Osmanlı cildi olduğu söylenebilir.

74 envanter numaralı İbtidânâme-Rebâbnâme-İntihânâme adlı eser Şevval 732/Haziran-Temmuz 1332 tarihinde Ahmed b. Muhammed tarafından yazılmış, Osman b. EbûBekr el-Veledî tarafından Mevlâna Dergâhı’na vakfedilmiştir. Yukarıda belirttiğimiz üzere, kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte eserin vakfedeni ve aynı zamanda hattatı da Konyalı olabilir. Ancak daha yazıldığı tarihte dergâha vakfedildiğine ve 51 envanter numaralı Mesnevî’de olduğu gibi cildinin 16. yüzyılda yenilendiğine bakılırsa, bu cildinde dergâhta yaşayan Mevlvî bir mücellit eliyle yenildiği ve Konya da üretilen bir Osmanlı cildi olduğu rahatlıkla söylenebilir.

68envanter numaralı Dîvân-ı Kebîr2 Şevval 768/1 Haziran 1367 tarihinde yazılmaya başlanmış, 1 Rabiulahir 770/13 Kasım 1368’de yazımı bitirilmiştir. Eser Hasan b. Osman el-Mevlevî adlı bir hattat tarafından Emîr Satı için yazılmıştır. Yazıldığı yer bilinmemektedir. Dîvân-ı KebîrEmîr Satı’nın oğlu Müstencid tarafından 1 Muharrem 812/16 Mayıs 1409 tarihinde Mevlâna Dergâhı’na “hiç kimsenin hatta çelebilerin, dergâhta şeyh olan kişinin bile, başka bir yere götürmemeleri, bir başkasına bağışlamaları, vermemeleri, “İşittikten sonra da şartı değiştirenin suçu, şüphe yok ki değiştirenlerindir; gerçekten de Allah duyandır bilendir” âyet-i kerîmesindeki (II, Bakara, 181) tevbihten çekinmeleri şartıyla”⁴⁴ vakfedilmiştir. Eserin cildinin vakıf tarihinden sonra, 17. yüzyılda yenildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, 51 numaralı Mesnevî ve 74 numaralı İbtidânâme-Rebâbnâme-İntihânâme’ de olduğu gibi bu Dîvân-ı Kebîr’in cildinin de dergâhta yaşayan Mevlvî bir mücellit eliyle yenilenen bir Osmanlı cildi olduğu görülmektedir.

108envanter numaralı Şerh-i Dîvân-ı Hâfız Şîrâzî adlı eser Rabiulevvel 1259/Nisan 1843 yılında, 1334 envanter numaralı Kur’ân-ı Kerîm ise 1271/1854-1855 yılında yazılmıştır. Her iki eserin hattatları aynı kişi olup, adı Derviş Ahmed eş-Şükrü b. Hâfız Zeyne’l-Âbidîn’dir. İsmi başındaki derviş unvanına bakılırsa hattat, Mevlâna Dergâhıyla ilişkisi olan bir Mevlvî’ydi. Sillede doğan ve mezarı da burada bulunan hattattın hayatının

⁴² Zeren Tanındı Mesnevî’ninde vamlı okunmak için kullanılmadığını, daha çok bir itibar göstergesi olarak vakfedildiğini, bu sebeple de iyi durumda olduğunu belirtmektedir. Zeren Tanındı, *Anadolu Selçuklu Sanatında Tezhip: Müzehip Muhlis* ..., s. 146. Buna rağmen eserin özgün cildinin neden değiştirildiği anlaşılamamaktadır.

⁴³ Zeren Tanındı, *ay.*, s. 146.

⁴⁴ Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma* ..., s. 97.

herhangi bir döneminde Konya dışında yaşadığına ilişkin bir bilgi mevcut değildir. Aynı zamanda mücellit⁴⁵ olduğu bilinen hattatın eserlerini Konya'da yazdığı ve ciltlerini de bizzat yaptığı söylenebilir.

72 envanter numaralı Dîvân-ı Kebîr 1 Recep 1271/20 Mart 1855 tarihinde Hattat Seyyid Muhammed Fehmî Dede (ö. 28 Recep 1280/8 Ocak 1864) tarafından yazılmıştır. Eserin yazıldığı yer kesin olarak bilinmese de, Konya'da yaşayan ve mezarı da Mevlâna Dergâhı'nda bulunan bir hattat tarafından yazıldığı bilinmektedir. Ayrıca dede unvanını taşıyan hattatın hayatının bir kısmını dergâhta geçirdiği aşikârdır. Buradan yola çıkılarak eserin Konya'da Mevlâna Dergâhı'nda yazıldığı ve büyük olasılıkla da aynı tarihlerde Konya'da ciltlendiği söylenebilir.

2027 envanter numaralı ve 1297/1879-80 tarihli Evrâd-ı Mevlâna, Osman el-Hamdi es-Sillevî b. Ahmed Şükrü b. Hafız Zeyne'l-Âbidîn tarafından yazılmıştır. Eser yukarıda bahsi geçen Derviş Ahmed eş-Şükrü'nün oğlu olan ve hayatını Silî'de geçiren hattat Osman el-Hamdi tarafından Konya'da yazılmış ve belki de aynı hattat tarafından ciltlenmiştir⁴⁶.

136 envanter numaralı Mecmû'a 24 Ramazan 1088/20 Kasım 1677 yılında, Muhammed Hüseyin Sikke-kon tarafından yazılmıştır. Bu hattatın nerede yaşadığı ve medfun olduğu bilinmemekle birlikte, lakabının sikke-kon olması, dergâhtaki sikke-hanede çalışan bir Mevlevî olduğunu düşündürmektedir. Muhtemelen eser dergâhta yazılmış ve yine burada ciltlenmiştir. Ancak cilt 19. yüzyıl özellikleri taşımaktadır. Zaten yazıldığı günden itibaren dergâhta bulunduğunu düşündüğümüz eser, yine burada yaşayan bir mücellit tarafından 19. yüzyılda yenilenmiş olmalıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere 51, 74 ve 68 envanter numaralı üç eser türbeye vakfedilmiştir. Bu üç eserin yazılış tarihleri ve ciltlerinin yapım tarihleri birbirinden farklıdır. Üzerlerindeki teknik ve motif özelliklerinden yola çıkarak Osmanlı dönemine tarihlendirdiğimiz bu üç cildin, eserlerin dergâha vakfedilmesinden sonra yenilendiği tespit edilmiştir. Eserler her ne olursa olsun dergâhtan çıkarılmamak kaydıyla vakfedildiklerinden, ciltlerinin de dergâh içinde yenilendiği kesindir. Özellikle de sonradan takılan bu ciltlerin Osmanlı'nın değişik dönemlerine ait olması tarihi süreçte dergâh içinde sürekli olarak kitap sanatlarını icra eden dervişlerin varlığını ve aynı zamanda gerektiğinde kitapların onarımlarını gerçekleştirdiklerini bize göstermektedir.

⁴⁵ Veli Sabri Uyar, hattat Osman el-Hamdi es-Sillevî hakkında bilgi verirken (babası Derviş Ahmed eş-Şükrü'yü kastederrek) "babası gibi hattat, nakkaş, müzehhip ve mücellit idi" ifadelerini kullanmıştır. Buradan Ahmed eş-Şükrü'nün aynı zamanda mücellit olduğu anlaşılmaktadır. Veli Sabri Uyar, "Hattatlar Armağanı", Yıl:13, Sayı 129-130, s. 21; M. Ali Uz, *age.*, s. 318.

⁴⁶ Hattatın aynı zamanda babası gibi mücellit olduğu bilinmektedir. Veli Sabri Uyar, *ay.*, s. 21; M. Ali Uz, *ay.*, s. 318.

58 envanter numaralı eserin hattatı dede unvanını taşıyan ve Konyalı bir Mevlevî olan Bâli Dede b. Ali el-Konevî'dir. 72 envanter numaralı eserin hattatı da yine dede unvanını taşıyan Seyyid Muhammed Fehmî Dede'dir. Bu unvan dergâhta 1001 günlük çile dönemini geçiren kişilere verilen bir unvandır. Dolayısıyla eserleri yazan hattatların dergâhta belli bir süre geçirdikleri ve belki de eserlerini bu süre zarfında yazdıkları ve yine yazılan bu eserlerin yazıldığı yıllarda dergâhta ciltlenmiş olabileceğini söylemek mümkündür. 136 envanter numaralı eserin hattatı ise dergahın sikkehanesinde görevli Muhammed Hüseyin Sikke-kon'dur. 19. yüzyılda yapılan cilt dergâh içinde yenilenmiş olmalıdır.

108-1334-2027 envanter numaralı eserler ise aynı aileden gelen Silleli hattatlar tarafından yazılmış ve büyük olasılıkla da hattatları tarafından Konya'da ciltlenmişlerdir.

Böylece üzerlerinde tarih, mücellit ve yer bilgisi bulunmamasına rağmen belli çıkarımlarda bulunularak toplamda dokuz cildin Konya'da üretildiği hükmüne ulaşılmıştır. Ele aldığımız dokuz adet ciltten üçü 16. yüzyıla, biri 17. yüzyıla, beşi 19. yüzyıla tarihlenmektedir. Bu ciltlerin tarihsel ve sanatsal değerleri aşağıda değerlendirilecektir.

Malzeme, Renk ve Teknik

Konumuz kapsamındaki dokuz cildin tamamının dış kapakları deridir. Bunlardan ikisi kahverengi (Fotoğraf No: 1, 9), dördü kırmızı (Fotoğraf No: 2, 6, 20, 22), üçü bordo (Fotoğraf No: 12, 14, 16) renkli deriyle kaplanmıştır. 51 envanter numaralı Mesnevî'nin de mülevven kısımları kahverengi deriyle yapılmıştır (Fotoğraf No: 2, 3, 4). Kapakların iç kısımlarının ise biri kahverengi, biri kırmızı, biri bordo, biri siyah, biri yeşil olmak üzere toplam beşinin deriyle, dördünün ise kâğıtla kaplandığı görülmektedir.

Ciltlerin üzerinde farklı teknikler karşımıza çıkmaktadır. Hatta bir ciltte birden fazla tekniğin uygulandığı örnekler de mevcuttur. Bu örneklerin içinde Osmanlının klasik dönemine tekabül eden ciltlerde motifler kalıp kullanılarak yapılırken, geç dönemine tekabül eden ciltlerde fırça ile boyanarak yapılmış teknikler (yazma, yekşâh ve zilbahar) karşımıza çıkmaktadır. Dış kapaklarda üç gömme (Fotoğraf No: 1, 2, 6), bir soğuk kalıp baskı (Fotoğraf No: 9), iki alttan ayırma (Fotoğraf No: 1, 6), bir mülevven ve alttan ayırma (Fotoğraf No: 2), bir soğuk şemse (Fotoğraf No: 9), üç yazma (Fotoğraf No: 12, 20, 22), bir yekşâh (Fotoğraf No: 16) ve bir zilbahar (Fotoğraf No: 14) tekniği uygulamasıyla karşılaşılmaktadır. İç kapaklarda ise yalnızca bir eserde zilbahar tekniği görülmektedir (Fotoğraf No: 18, 19).

Cildin Bölümleri

İncelediğimiz ciltlerin hepsinde her iki kapak aynı şekilde, miklepleri de kapaklarla uyum içinde tezyin edilmiştir. Ancak bazılarının miklepleri koparak kaybolmuştur. Bir örnek hariç iç kapaklar süslemesiz olarak bırakılmıştır.

1334 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in cildi hariç incelenen kapakların tamamı şemselidir. Bu Kur'ân'ın dış kapakları ve 72 envanter numaralı Dîvân-ı Kebîr'ini iç kapakları ise zilhazar tekniğinde süslenmiştir.

16. yüzyıla ait 58, 51, 74 (Fotoğraf No: 1, 2, 6) ve 17. yüzyıla ait 68 envanter numaralı (Fotoğraf No: 9) ciltler klasik dönemde yaygın olarak karşılaştığımız dilimli ve oval biçimli şemselere sahiptir. 19. yüzyıla ait 108 envanter numaralı ciltte sekiz kollu yıldız (Fotoğraf No: 12), 136 envanter numaralı ciltte altı kollu yıldız (Fotoğraf No: 22) şeklinde şemseler görülmektedir. Yine aynı yüzyılda yapılan 72 envanter numaralı ciltte barok-rokoko tarzı ciltlerde görülen neredeyse tüm yüzeyi kaplayacak biçimde ele alınan şemseler (Fotoğraf No: 16), 2027 envanter numaralı ciltte ise kapak ortalarına yerleştirilen çiçek motifi şeklindeki şemseler (Fotoğraf No: 20) karşımıza çıkmaktadır.

Ciltlerde salbek ve köşebent kullanımı belli bir döneme ve kurala bağlı görünmemektedir. Aynı dönemin bazı ciltlerinde salbek ve köşebentlere yer verilirken bazılarında yer verilmediği görülmektedir.

Bütün ciltlerin kenarlarının cetvellerle, ilaveten bazılarının kartuşlarla sınırlandırıldığı görülmektedir. Sırt kısmı ciltlerin tamamında süslemesizdir. 74 ve 136 envanter numaralı örneklerin sertap ve miklebi yoktur. Bunun dışındaki bütün ciltlerin sertap ve miklep kısımları mevcuttur. Sertapların bazıları süslemelidir.

Süsleme

İncelenen ciltlerin süslemelerinde ağırlıklı olarak geometrik ve bitkisel motiflerle karşılaşılmaktadır. Figürlü ve nesneli kompozisyonlara hiç yer verilmezken yalnızca 58 envanter numaralı Mesnevî'nin şemselerinde bulut (Fotoğraf No: 1) ve 51 envanter numaralı Mesnevî'nin sertabında yazı (Fotoğraf No: 4) görülmektedir. Klasik dönem ciltlerinde şemse ve köşebent içleri kıvrım dalların taşıdığı hatayilerle süslenen saz üslubundadır. Ancak geç döneme ait 72 envanter numaralı Dîvân-ı Kebîr (Fotoğraf No: 16, 17) ve 2027 envanter numaralı Evrâd-ı Mevlânâ (Fotoğraf No: 20, 21) adlı eserlerin ciltlerinde batı etkisiyle süsleme sanatına giren barok-rokoko tarzı motifler dikkati çekmektedir.

Ele alınan örneklerden 108, 136, 1334 ve 72 envanter numaralı dört ciltte geometrik süslemeye yer verilmiştir (Fotoğraf No: 12, 22, 15, 18). Tamamı

19. yüzyılda yapılan bu dört cildin üçünün geometrik süslemeleri dış kapaklarında, birinin geometrik süslemeleri ise iç kapaklarında yer almaktadır (Fotoğraf No: 18, 19). Süslemeler boyama tekniğindedir. Dış kapakları geometrik olarak süslenen 108 envanter numaralı cildin her iki kapağında yazma tekniğinde yapılmış sekiz kollu yıldız (Fotoğraf No: 12, 13), 136 envanter numaralı cildin her iki kapağında yazma tekniğinde yapılmış altı kollu yıldız (Fotoğraf No: 22) görünümünde birer şemse yer almaktadır. 1334 envanter numaralı cildin kapakları ise zilbahar tekniğinde süslenmiştir. Burada noktalar çizgilerin kareleri oluşturduğu kesişme noktasına yerleştirilmiştir (Fotoğraf No: 14, 15). 72 envanter numaralı cildin ise iç kapakları ve miklebikenarları ince, ortası kalın altın çizgilerle oluşturulmuş ve ortalarına birer nokta yerleştirilmiş kafeslerden oluşan zilbahar tekniğindedir. (Fotoğraf No: 18, 19).

Bitkisel bezemenin görüldüğü ciltlerden üçü saz üslûbuyla süslenmiştir. 16. yüzyıla ait olan 51 envanter numaralı cildin şemseleri, köşebentleri ve kartuşlarında bunu görmek mümkündür. Ancak cildin köşebentlerinde rumi motiflerine de yer verilmiştir (Fotoğraf No: 2, 3, 4). Yine 16. yüzyıla ait olan 74 envanter numaralı cildin şemseleri ve köşebentleri saz üslubuyla süslenmiştir. Şemselerin içinde dikey eksenle düzenlenen kompozisyonda saz yapraklarının oldukça belirgin ve kıvrımlı olduğu, kimi zaman bir ok gibi hatayilerin içinden geçtiği görülmektedir (Fotoğraf No: 6, 7). 17. yüzyıla ait olan 68 envanter numaralı ciltte ise şemseler ve salbekler saz üslubundadır (Fotoğraf No: 9, 10).

108 envanter numaralı cilt, yukarıda bahsettiğimiz üzere dış kapaklarında sekiz kollu yıldız biçimli geometrik şemselere sahip olmakla birlikte, bu yıldızların rumi motiflerinin uçlarının kapalı form şeklinde birleştirilmesi sonucu elde edildiği görülmektedir (Fotoğraf No: 12).

Boyama tekniğiyle süslenen 19. yüzyıla ait iki örnekte barok-rokoko tarzı motifler uygulanmıştır. 72 envanter numaralı cildin dış kapaklarında, ortasında güneş ve etrafında çiçek demetlerinden oluşan büyükçe birer şemse, köşelerinde şemseyle benzer motiflere sahip köşebentler yer almaktadır. Kapakların üzerinde altının değişik tonları ve gümüş kullanılmıştır (Fotoğraf No: 16, 17). 2027 envanter numaralı cilt ve onun muhafazası üzerine şemseyi temsilen iri yaprakları olan birer çiçek motifi yerleştirilmiştir (Fotoğraf No: 20, 21).

58 envanter numaralı Mesnevî'nin dış kapaklarında bulunan şemseler yatayda ve dikeyde karşılıklı düğümlemiş bulut motifleriyle süslenmiştir. Bulutların aralarındaki boşluklar kıvrım dalların üzerinde bulunan hatayiler ve küçük çiçeklerle doldurulmuştur (Fotoğraf No: 1).

16. yüzyıla tarihlendirdiğimiz 51 envanter numaralı cildin sertabında yazıya yer verilmiştir. Sertabın ortasındaki dikdörtgen biçimli ve uçları dilimli kartuşun içinde kabartma tekniğinde, sülüs hattıyla Vâkı'aSûresi'nin 79 ve 80. ayetleri⁴⁷ yazılmıştır. Yazının zemini altınla boyanırken kendisi derinin renginde bırakılmıştır (Fotoğraf No: 4).

SONUÇ

Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan ciltler üzerine yaptığımız araştırmada Konya'da Osmanlılar döneminde yapılmış dokuz adet cilt tespit edilmiştir. Eserlerin tespitinde ketebe ve vakıf kayıtlarında bulunan bilgilerden yararlanılmıştır. Bu dokuz cilt içinde erken dönem Osmanlı cildine rastlanmadığı, ciltlerin tamamının klasik ve geç dönem Osmanlı örnekleri olduğu belirlenmiştir. Malzeme, teknik, tasarım ve süsleme kompozisyonları bakımından da ayrıntılı bir biçimde değerlendirildiğimiz ciltlerin üçü 16, biri 17, beşi 19. yüzyıla aittir. 58, 51, 74 ve 68 envanter numaralı dört cilt klasik Osmanlı döneminde yapılırken, 108, 1334, 72, 2027 ve 136 envanter numaralı beş cilt geç Osmanlı döneminde batı etkili barok-rokoko üslupta yapılmışlardır. Konumuz kapsamında incelediğimiz eserlerin hattatlarının büyük çoğunluğunun Mevlevî olması dikkati çeken bir unsurdur. Büyük olasılıkla dergâh içinde kitap sanatlarını icraya ayrı bir önem veriliyordu. Burada yetişen, hattat, müzehhip ve mücellitlerin hem dergâhta hem de Konya da tarih boyunca kitap sanatlarının icra edilmesinde önemli bir payları olduğu açıkça görülmektedir.

İncelenen ciltlerden 74 ve 136 envanter numaralı ciltler hariç hepsi ön ve arka kapaklar, sırt, sertap ve miklepten oluşmaktadır. Bahsi geçen iki cildin miklebi bulunmamaktadır. Ciltlerin tamamının dış kapakları kahverengi, kırmızı ve bordo renkli deriyle kaplanmıştır. İç kapaklarında ise bir kısmı bordo, kırmızı, siyah, kahverengi ve yeşil renk deriyle kaplanırken, bir kısmında kâğıt kullanılmıştır. Ciltlerin her iki kapağı aynı biçimde süslenmiştir. Zilbahar tekniğindeki ciltler hariç kapakların ortasında şemseler, bazılarının uçlarında salbekler, köşelerde köşebentler, kenarlarda bordürler, zencerekler ve cetveller mevcuttur.

16 ve 17. yüzyıl klasik dönem Osmanlı ciltlerinde kalıp baskı (gömme ve soğuk kalıp baskı), soğuk cilt, alttan ayırma, mülevven ve alttan ayırma teknikleri görülürken, dönemin süslemesinde bitkisel karakterli motiflerin daha çok tercih edildiği görülür. Ciltlerde saz üslubu, hatayi gurubu motif-

⁴⁷ Süleyman Ateş, age., s. 536.

Vâkı'aSûresi'nin 79. Ayeti لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ Lâyemessuhülle'l-mutahharûn. Ona (dış ve iç pisliklerden) temizlenenlerden başkası dokunamaz. Vâkı'aSûresi'nin 80. Ayeti تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ Tenzilunminrabbil âlemin (âlemine). (O), âlemlerin Rabb'inden indirilmiştir.

ler ve bulut motifli tasarımlar karşımıza çıkar. 19. yüzyıl geç dönem Osmanlı ciltlerinde yazma, yekşâh ve zilbahar olarak isimlendirilen boyama teknikleri görülmektedir. Bu dönem ciltlerinde batılı üslupların etkisiyle ortaya çıkan barok ve rokoko motifler hâkimdir.

Araştırmamızın değerlendirme bölümünde “Malzeme, Renk ve Teknik”, “Cildin Bölümleri” ve “Süsleme” konuları ele alınmış ve Konya’da üretildiğini tespit ettiğimiz ciltlerin yerel bir özellik taşıyıp taşımadığı incelenmeye çalışılmıştır. Ancak yalnızca bir koleksiyon üzerinde yaptığımız bu araştırma ile Konya’da üretilen Osmanlı ciltlerinde merkezi yönetimden bağımsız yerel bir üslup, teknik ve motiften söz etmek şu an için mümkün görünmemektedir. Yazma eserler üzerinde yapılacak bu tür spesifik çalışmaların artması ilerleyen zamanlarda hem ciltlerin üretim merkezlerinin belirlenmesine hem de ciltlerin yerel bir üslubunun olup olmadığını anlamamıza daha çok yardımcı olacaktır.

Bu çalışmayla; Mesnevî’nin en erken nüshasının da yer aldığı böylesine önemli bir koleksiyonda, dokuz adet cildin Konya’da Osmanlı döneminde yapıldığı tespit edilmiş, ancak bu ciltlerde merkezden bağımsız yerel bir üsluba rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

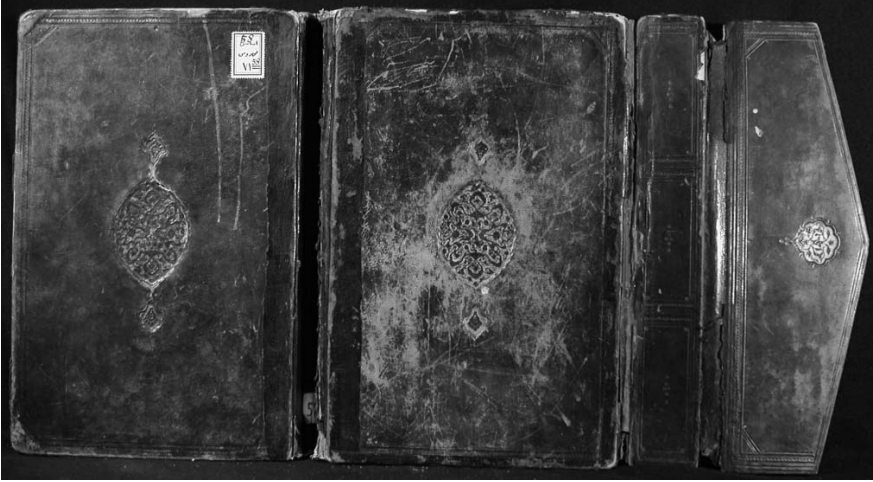
- Akyurt, Yusuf, *Konya ÂsarıAtika Müzesi Rehberi*, İstanbul 1930.
- Aritan, Ahmet Saim, "Selçuklu Cildlerinde İmzalar", *I. Uluslar Arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri (11-13 Ekim 2000)*, C:1, Konya 2001, s. 39-42 / 511-518.
- Ateş, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâlî*, Ankara Tarihsiz.
- Bakırcı, Naci, "Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi", *Müze Dergisi*, Sayı 8, Konya 1992, s. 39-43.
- , "Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nin 1926 Yılında Kuruluşu, Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin Buraya Nakli", *X. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler I (2-3 Mayıs 2002)*, Konya 2002, s. 301-305.
- , *Dergâh-ı Mevlâna Albümü, Âsitâne, 800. Yıldönümü Armağanı*, İstanbul 2007.
- , "Konya Mevlâna Dergahı", *İstem*, Yıl:5, Sayı 10, Konya 2007, s. 191-202.
- , *Melevî Mezar Taşları*, İstanbul Tarihsiz.
- Budak, Ayşe, *Konya Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi'ndeki XV-XVI. Yüzyıl Kitap Kapakları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2009.
- Erol, Erdoğan, "Mevlânâ Dergâhında Sikke-Hâne Var Mı İdi?", *II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Melevîhâneler Kongresi*, 1993, s. 283-286.
- , "Karapınar Selimiye Camii'nden Mevlânâ Müzesi'ne Getirilen Kur'ânlar", *Karapınar Sempozyumu 26-27 Ekim 2000*, (Ed. Yusuf Küçükdağ), Konya 2001, s. 199-214.
- , "Bir Selçuklu Cildi ve Mücellidi", *Ortaçağda Anadolu*, Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan, (Haz. Nermin Şaman Doğan), Ankara 2002, s. 235-250.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî, "Konya da Mevlâna Dergâhı'nın Arşivi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C:17, Sayı 1-4, İstanbul 1960.
- , *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu I*, Ankara 1967.
- , *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu II*, Ankara 1971.
- , *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu III*, Ankara 1972.
- , *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu IV*, Ankara 1994.
- , *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu*, Ankara 2003.
- , *Mevlânâ Müzesi Abdülbâkî Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Kataloğu*, Ankara 2003.
- Kara, Hacer-Danişık, Şerife, *Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Konya 2005.
- Kara, Hacer, "Mevlâna Müzesi Kütüphaneleri", *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Özel Sayı 2*, C:9, Sayı 14, Konya 2009, s. 210-213.
- , *Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler Bölümünde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2015.
- M. Ferit-M. Mesut, *Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*, İstanbul 1934, s. 122-124.

- Özsayiner, Z. Cihan, “Mevlevî Hattatlar”, IX. Vakıf Haftası Kitabı (Türk Vakıf Medeniyetinde Hz. Mevlânâ ve Mevlevîhânelerin Yeri Seminerleri), 2-4 Aralık 1991, Ankara 1992, s. 125-142.
- Tanındı, Zeren, “Seçkin Bir Mevlevî’nin Tezhipli Kitapları”, M. Uğur Derman 65YaşArmağanı, (Ed. I. C. Schick), İstanbul 2000, s. 513-536.
- — — —, “Anadolu Selçuklu Sanatında Tezhip: Müzehhip Muhlis b. Abdullah El-Hindî ve Halefleri”, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları: Yıldız Demiriz’e Armağan, (Haz. M. Baha Tanman-Uşun Tükel), İstanbul 2001, s. 141-150 / 236-238.
- Uyar, V. Sabri, “Hattatlar Armağanı”, Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi, Yıl:10, Sayı 93-94, Konya 1946, s. 25.
- Uyar, V. Sabri, “Hattatlar Armağanı”, Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi, Yıl:13, Sayı 129-130, Konya 1949, s. 21.
- Uz, M. Ali, Konya Âlimleri ve Velîleri, Konya 2013.
- Yıldırım, Ayşin Yoltar, “Mevlâna Müzesindeki II. Selim’in Karapınar Camii’ne Vakfettiği Kur’an-ı Kerimler”, Mevlâna Ocağı, Konya 2007, s. 359-384.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf No 1: 58 Envanter Numaralı Mesnevî Dış Kapaklar ve Miklep, 1552

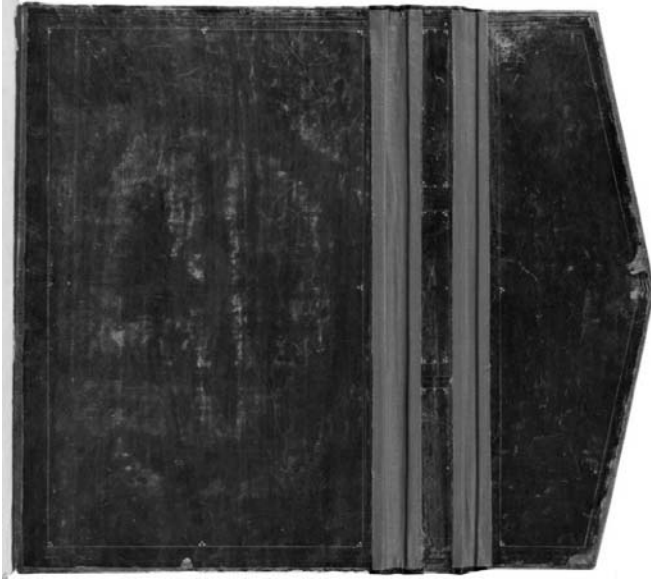
Fotoğraf No 2: 51 Envanter Numaralı Mesnevî Ön Dış Kapak, 16. Yy

Fotoğraf No 3: 51 Envanter Numaralı Mesnevî Arka Dış Kapak, 16. yy

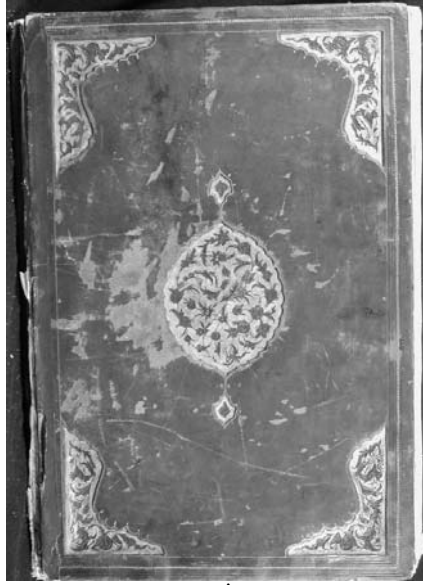
Fotoğraf No 4: 51 Envanter Numaralı Mesnevî Sertap ve Dış Miklep, 16. Yy

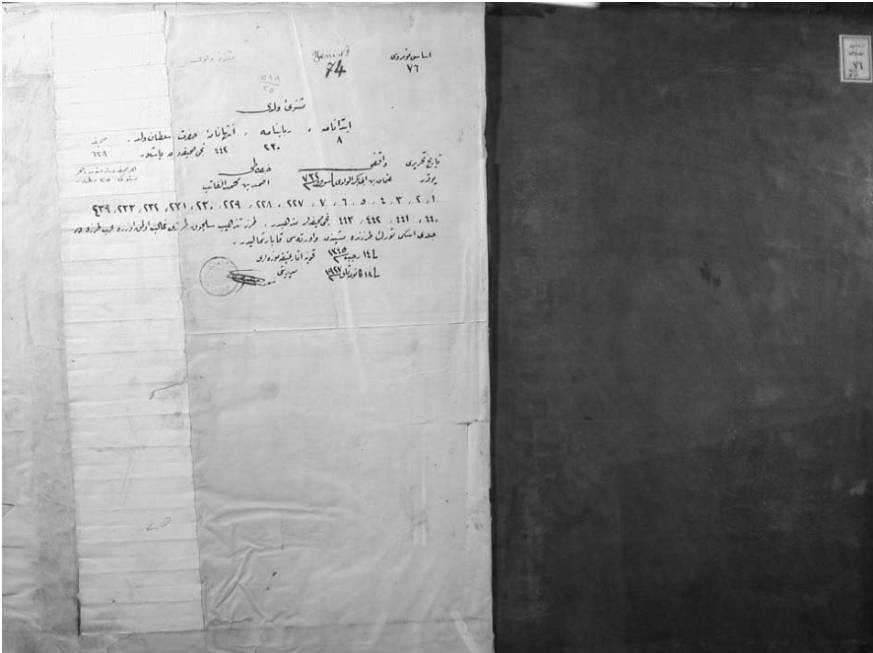
Fotoğraf No 5: 51 Envanter Numaralı Mesnevî Arka İç Kapak, Sertap ve Miklep, 16. yy

Fotoğraf No 6: 74 Envanter Numaralı İbtidânâme-Rebâbnâme-İntihânâme Ön Dış Kapak, 16. Yy

Fotoğraf No 7: 74 Envanter Numaralı İbtidânâme-Rebâbnâme-İntihânâme
Arka Dış Kapak, 16. yy

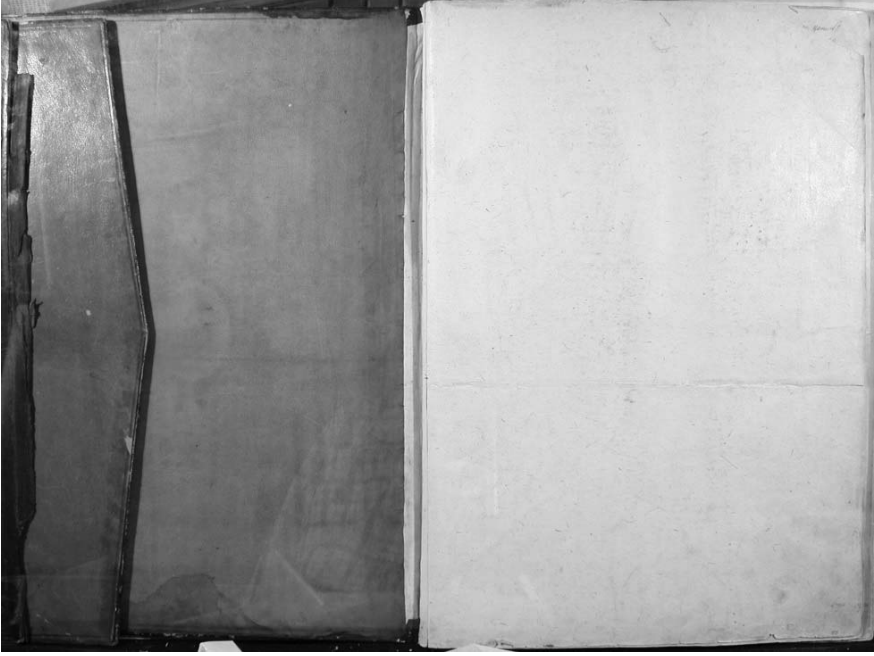
Fotoğraf No 8: 74 Envanter Numaralı İbtidânâme-Rebâbnâme-İntihânâme
Ön İç Kapak, 16. Yy

Fotoğraf No 9: 68 Envanter Numaralı Dîvân-ı Kebîr (I. Cilt) Ön Dış Kapak, 17. yy

Fotoğraf No 10: 68 Envanter Numaralı Dîvân-ı Kebîr (I. Cilt) Arka Dış Kapak, 17. Yy

Fotoğraf No 11: 68 Envanter Numaralı Dîvân-ı Kebîr (I. Cilt)
Arka İç Kapak ve Dış Miklep, 17. yy

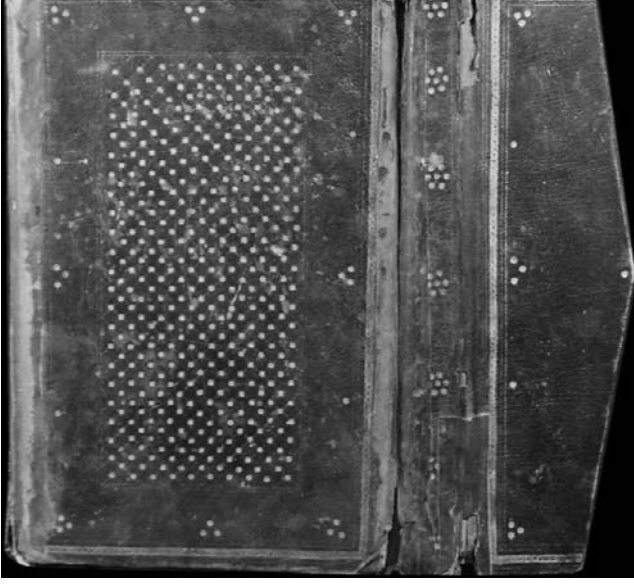
Fotoğraf No 12: 108 Envanter Numaralı Şerh-i Dîvân-ı Hâfız Şîrâzî Dış Kapaklar, 1843

Fotoğraf No 13: 108 Envanter Numaralı Şerh-i Dîvân-ı Hâfız Şîrâzî Sertap ve Dış Miklep, 1843

Fotoğraf No 14: 1334 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön Dış Kapak, 1854-1855

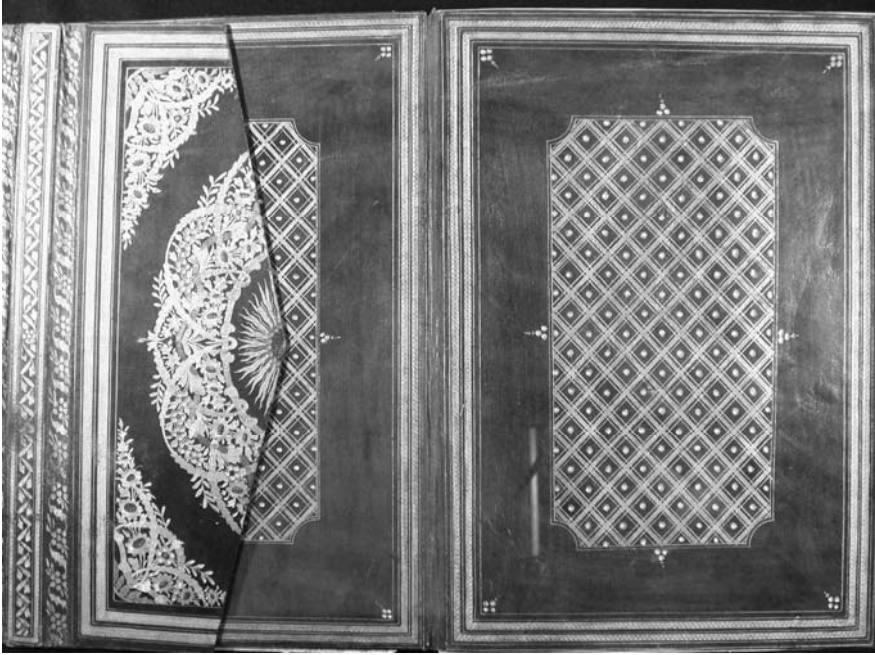
Fotoğraf No 15: 1334 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak, Sertap ve Miklep, 1854-1855

Fotoğraf No 16: 72 Envanter Numaralı Dîvân-ı Kebîr Ön Dış Kapak, 1855

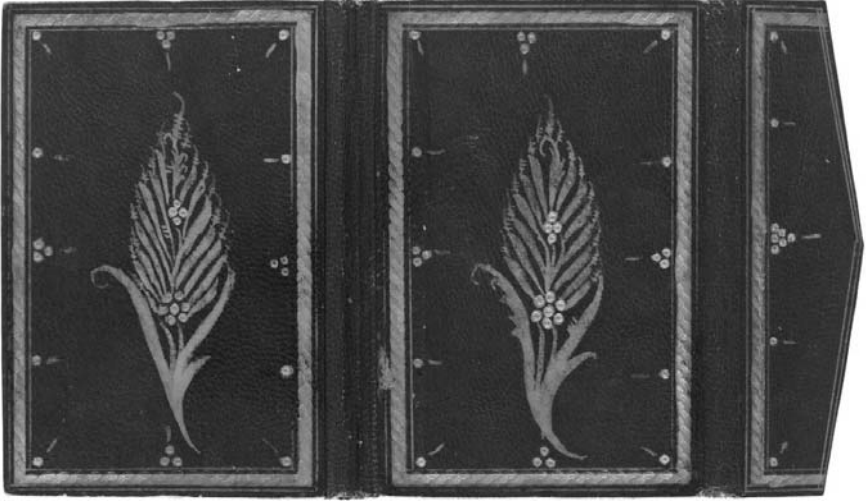
Fotoğraf No 17: 72 Envanter Numaralı Dîvân-ı Kebîr Arka Dış Kapak, 1855

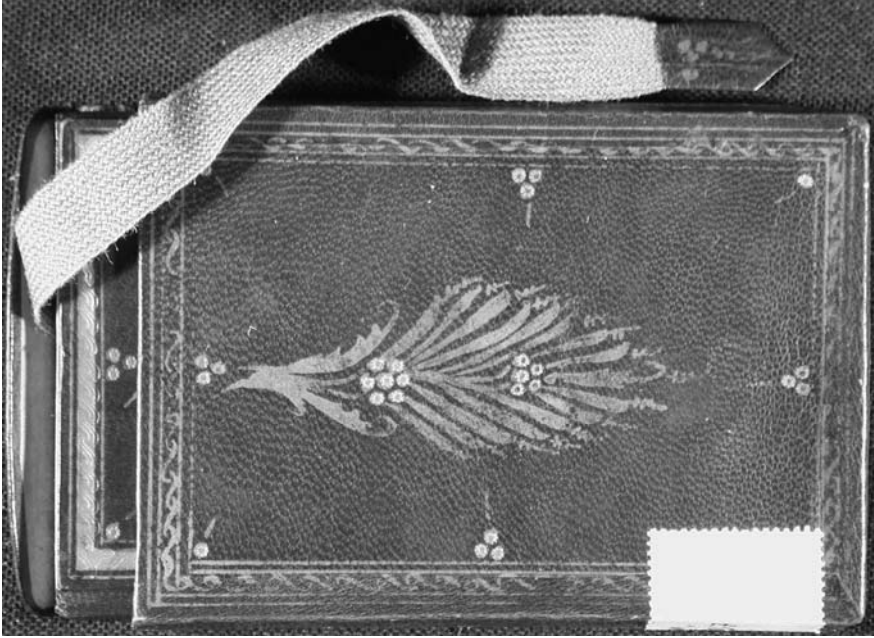
Fotoğraf No 18: 72 Envanter Numaralı Dîvân-ı Kebîr Arka İç Kapak ve Dış Miklep, 1855

Fotoğraf No 19: 72 Envanter Numaralı Dîvân-ı Kebîr İç Miklep ve Sertap, 1855

Fotoğraf No 20: 2027 Envanter Numaralı Evrâd-ı Mevlâna Dış Kapaklar ve Dış Miklep, 1879-80

Fotoğraf No 21: 2027 Envanter Numaralı Evrâd-ı Mevlâna Mahfazası Ön Yüzü, 1879-80

Fotoğraf No 22: 136 Envanter Numaralı Mecmû'a Dış Kapaklar, 19. yy